

Oskar Halecki

DZIEJE UNII JAGIELLOŃSKIEJ

T. 1 : W wiekach średnich

T. 2: W XVI wieku

opracowała

Katarzyna Błachowska

Warszawa, 2013

O KSIĄŻCE

Dwutomowa publikacja *Dzieje unii jagiellońskiej* stanowi próbę syntetycznego ukazania niezwykle ważnego w dziejach Europy wydarzenia, jakim była unia polsko-litewska. Zamierzeniem autora było przedstawienie pełnego obrazu kształtowania się wzajemnych stosunków polsko-litewskich.

W pierwszej części publikacji Halecki odniósł się obszernie i gruntownie do genezy unii polsko-litewskiej. Jej początków doszukiwał się już za czasów Mendoga i Giedymina, kiedy to część ziem ruskich weszła w strefę wpływów państwa polskiego i litewskiego.

Zapoczątkowany już wtedy proces od samego początku zmierzać miał do zawarcia unii. Autor wysunął twierdzenie jakoby inicjatywa leżeć miała po polskiej stronie.

W drugiej części autor przeanalizował okres od zawarcia unii krewskiej w 1385 r. do objęcia panowania przez Kazimierza Jagiellończyka w 1440 r. Unia krewska została przedstawiona jako układ mający ogromnie znaczenie w realizowaniu politycznej koncepcji państwa Jagiełły jako króla Polski, Litwy i Rusi. Halecki skupił swoją uwagę na nieporozumieniach i przeszkodach w realizacji unii oraz przyczynach jej załamania. Podkreślił przy tym jednak wspólne dążenie obu państw do jej podtrzymania oraz znaczenie polityki Jagiełły, który starał się iść na kompromisy w relacjach z Litwą. Takie stanowisko obu państw miało stać się przyczyną sukcesów unii na arenie międzynarodowej. Ogromne znaczenie miało także zacieśnianie relacji między obu państwami czego dowodem miała być unia w Horodle w 1413 r., której zawarcie dodatkowo podkreśliło i wzmocniło związek dwóch państw i kultur.

Szczególną wagę autor nadał adopcji litewskich bojarów, dzięki czemu litewska szlachta katolicka otrzymała przywileje i prawa własności, które upodobniły ją do szlachty koronnej. Konsekwencją było ujednoczenie grupy społecznej oraz alians polityczno-towarzyski elity dwóch państw. Szczegółowo omówione zostały także lata kryzysu unii (1430-1440), które stały się decydujące dla jej dalszego istnienia.

Trzecia część została poświęcona szczegółowej analizie panowania Kazimierza Jagiellończyka, które przypadło na trudny okres unii personalnej. Dużą część rozdziału zajęło omówienie konfliktu Polski i Litwy m.in. o Wołyń i Podole. Autor wielokrotnie podkreślił ogromne zasługi władcy w dążeniu do utrzymania pokoju oraz łagodzeniu i wyciszeniu zaistniałych sporów. W ciągu pięćdziesięciu lat panowania Jagiellończyk wypracował względną równowagę, która pozwoliła umocnić relacje Polski i Litwy. Jej zwieńczeniem była unia krakowsko-wileńska podpisana w 1499 r. Był to raczej sojusz polityczno-militarny, którego celem była wzajemna pomoc, zacieśnienie relacji i zapobieżenie rozluźnieniu się

kontaktów między państwami.

Część czwarta stanowi analizę relacji polsko-litewskich za panowania Zygmunta I Augusta oraz jego syna, Zygmunta II Augusta. Punktem wyjścia jest unia piotrkowsko-mielnicka podpisana w 1501 r. będąca ważnym krokiem do połączenia Polski i Litwy w jedno państwo. Chociaż w praktyce nie została zrealizowana, do czego przyczynił się konflikt wewnątrz litewskiej elity możnowładczej, stanowiła fundament dla późniejszej unii lubelskiej z 1569 r., która zapoczątkowała powstanie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Sporo miejsca autor poświęcił wspólnym relacjom obu państw i ich wzajemnym oczekiwaniom - Litwinów w walce z Moskwą oraz w obronie przed Tatarami, zaś Polaków w unii prawnej z Wielkim Księstwem Litewskim. W dalszej części mowa o podwójnej elekcji Zygmunta Augusta i jego dążeniach do pogodzenia politycznych planów Polski i Litwy. Autor przedstawił stanowisko monarchy oraz szlachty polskiej i litewskiej wobec unii. Samej unii lubelskiej poświęcił ostatnią część książki. Dość obszernie przybliżył warunki, na jakich została zawarta. Wielokrotnie podkreślił zasługi Zygmunta Augusta na tym gruncie. Wielokrotnie wskazywał także na podniosłe znaczenie unii. Wydarzenie to analizował w kategoriach kulturowych, religijnych i narodowościowych podkreślając przy tym jego doniosłość i dobrowolność, dając przekonanie o korzyściach płynących dla Polski i Litwy. Halecki, będąc głębokim zwolennikiem unii lubelskiej, widział w niej kompromis uzgodniony między szlachtą polską i litewską, zapewniający stabilność związku w interesie obojga narodów.

O AUTORZE

Oskar Halecki urodził się 26 maja 1891 r., jako jedyny syn Oskara Alojzego Haleckiego, generała armii Austro-Węgier, oraz Leopoldyny Dellimanić. Po ukończeniu katolickiego Cesarsko-Królewskiego Gimnazjum Szkockiego w Wiedniu (1909 r.), zgodnie z wolą ojca rozpoczął studia na Uniwersytecie Jagiellońskim, które ukończył w 1913 r. uzyskując tytuł doktora na podstawie pracy *Zgoda sandomierska 1570 r., jej geneza i znaczenie w dziejach reformacji polskiej za Zygmunta Augusta*. Promotorem pracy był Stanisław Krzyżanowski. W 1914 r. z powodu słabego wzroku Halecki nie został powołany do wojska. Okres wojny spędził poświęcając się pracy naukowej. Zajmował się wtedy głównie sfragistyką i innymi naukami pomocniczymi historii. Publikował także teksty o charakterze narodowościowym m.in. w wydawnictwie Naczelnego Komitetu Narodowego

oraz pismach wiedeńskich. W okresie tym Halecki zainteresował się dziejami Litwy i Rusi oraz unią polsko-litewską. Tematyka ta stała się podstawą jego habilitacji, którą otrzymał w 1916 r. na podstawie pracy *Ostatnie lata Świdrygielły i sprawa wołyńska Kazimierza*

Jagiellończyka. Do 1918 r., w oczekiwaniu na katedrę, pracował w charakterze „prywatnego docenta” w Katedrze Nauk Pomocniczych Historii na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1919 r. został zatrudniony na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie wykładał do 1939 r. Powierzono mu wykłady z historii Europy Środkowo-Wschodniej.

W roku akademickim 1920-1921 został wybrany dziekanem Wydziału Filozoficznego. Część swojego czasu przeznaczył na pracę dla Ligi Narodów. Pełnił funkcję delegata (1920 r.) na zlecenie Biura Propagandy Zagranicznej Prezydium Rady Ministrów. W latach 1921-1926 często gościł w Genewie w instytucjach Ligi. Należał także do Komitetu Współpracy Intelktualnej Ligi Narodów (1922-1924), gdzie pełnił obowiązki sekretarza. Z jego inicjatywy nawiązywana była międzynarodowa współpraca naukowa oraz organizowane były konferencje międzynarodowe.

W latach 1925-1926 r. pełnił funkcję szefa Sekcji Uniwersyteckiej w Międzynarodowym Instytucie Współpracy Intelktualnej w Paryżu. Latem 1926 r. Halecki na stałe poświęcił się pracy akademickiej i dydaktycznej. W roku akademickim 1930-1931 pełnił funkcję dziekana, a rok później prodziekana Wydziału Humanistycznego. W roku 1927, wraz z Marcelim Handelsmanem, utworzył Federację Towarzystw Historycznych Europy Wschodniej, która działała do roku 1939.

Był członkiem wielu polskich i zagranicznych organizacji i instytucji naukowych. Od 1929 r. był członkiem Wydziału Historyczno-Filozoficznego Polskiej Akademii Umiejętności. Piastował stanowisko prezesa Polskiego Towarzystw Heraldycznego, a w latach 1930-1939 także redaktora *Miesięcznika Heraldycznego*. Pełnił także obowiązki delegata PAU do Conseil de perfectionnement de l'Institut Français de Varsovie (1932-1936).

Aktywnie uczestniczył także w życiu intelektualnym Kościoła Katolickiego. Działał w Stowarzyszeniu Katolickiej Młodzieży Akademickiej *Odrodzenie* oraz federacji *Pax Romana*. Był członkiem Katolickiego Związku Badań Międzynarodowych we Fryburgu oraz prezesem jej polskiej grupy (1927-1929). Brał czynny udział w tworzeniu Zjednoczenia Pisarzy Katolickich, gdzie został wybrany na jego pierwszego prezesa (1933-1936). Pełnił funkcję wiceprezesa Zarządu Głównego Związku polskiej Inteligencji Katolickiej (1934-1935).

W trakcie całej swojej kariery utrzymywał intensywne stosunki zagraniczne. Wziął udział we wszystkich międzynarodowych zgromadzeniach historyków, zorganizowanych dzięki działalności Ligi Narodów. W 1938 r., dzięki Fundacji Kościuszkowskiej, wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie wygłosił referaty w 24 uczelniach. Rok później powrócił, aby wziąć udział w Kongresie Uczonych Katolickich.

Po powrocie z podróży udał się do Szwajcarii, gdzie przebywała jego żona. Tam zastał ich wybuch II wojny światowej. W krótkim czasie Haleccy przenieśli się do Francji. Tam w Paryżu Oskar Halecki organizował Uniwersytet Polski za Granicą. Wobec zagrożenia Francji agresją niemiecką, w maju 1940 r. Haleccy wyjechali do Hiszpanii, a stamtąd do Portugalii. Ostatecznie udali się do Stanów Zjednoczonych. Początkowo Oskara Haleckiego zatrudniono w Vassar College w Poughkeepsie w stanie Nowy Jork (1940-1942). W roku 1942 współtworzył Polski Instytut Naukowy, którego został dyrektorem, a od 1953 r. prezesem. Funkcję tę piastował do 1962 r. W latach 1964-1973 był prezesem honorowym.

Po zakończeniu wojny Haleccy nie powrócili do Polski. Oskar Halecki pracownikiem uniwersytetu przestał być w 1947 r., kiedy to Rada Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warszawskiego przyjęła jego rezygnację. W roku akademickim 1944-1955 objął katedrę historii Europy Środkowo-Wschodniej na Uniwersytecie Fordham w Nowym Jorku, z którym związany był aż do emerytury w 1961 r. Równocześnie prowadził wykłady na Uniwersytecie w Montrealu (1944-1951) i Columbia, gdzie został zatrudniony jako *visiting profesor* (1955-

1963). Po przejściu na emeryturę pozostał aktywny naukowo. Wykładał na Uniwersytecie św. Ignacego Loyoli w Rzymie oraz na Uniwersytecie Kalifornijskim w Los Angeles. Przez szereg lat brał również czynny udział w Międzynarodowych Kongresach Nauk Historycznych. Oskar Halecki cieszył się na Zachodzie ogromnym autorytetem naukowym. Do dziś należy do grona najczęściej cytowanych polskich historyków. Jego pozycję w świecie nauki wyznaczyła zarówno ilość jego dzieł, jak i ich wysoka jakość.

WPLYW NA HISTORIOGRAFIĘ

Książka Oskara Haleckiego, *Dzieje unii jagiellońskiej*, po raz pierwszy ukazała się w 1919 r. Po blisko stu latach od pierwszego wydania, wciąż opiera się wpływowi czasu i nie traci na aktualności. Przez naukowców na całym świecie uważana jest i pozostaje jedną z fundamentalnych oraz kluczowych publikacji dotyczących dziejów unii polsko-litewskiej. Po dziś dzień sięgają do niej badacze stosunków polsko-litewskich oraz dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego za panowania dynastii Jagiellońskiej. Dzieje się tak z kilku powodów. Przede wszystkim dlatego, że do tej pory na gruncie polskim nie pojawiła się publikacja, która w tak szczegółowy i rzetelny sposób przedstawia problematykę stosunków polsko-litewskich za panowania Jagiellonów. Książkę cechuje także staranność opracowania opartego na niezwykle bogatym materiale archiwalnym. Autor przeprowadził skrupulatną analizę źródłową, a jej wykład przedstawił w jasny i zrozumiały sposób. Przez szereg lat dzieło Haleckiego stanowiło punkt odniesienia dla badaczy z całego świata, a naukowa wartość pracy przyczyniła się do ugruntowania jego pozycji jako historyka nie tylko w Polsce, ale także za granicą.